

Mod nye horisonter

Biblioteksstyrelsens beretning til DF's årsmøde 2007

Af Jens Thorhauge

I december 1997 blev den første styregruppe til Danmarks Elektroniske Forskningsbibliotek (Def/ Deff) udpeget og den første finanslov med en Def-bevilling vedtaget.

Jens Thorhauge
Biblioteksstyrelsen
JTH@bs.dk

Vi er altså tæt på et tiårsjubilæum og jeg kan konstatere, at hvert eneste år siden starten af Def har BS' beretning været præget af optimisme. Det er den også i år, for så vidt som der er en fortsat vækst i benyttelsen af forskningsbibliotekerne. Men ser vi på søjlediagrammet fra statistikken er udfladningen iøjnefaldende. Og faldet i udlånet af fastformsmaterialer er markant og bør give anledning til overvejelser om øget digitalisering.

Vi har altid benyttet brugstal som et succesparameter og det må vi også fortsat gøre, derfor er det også vigtigt, at vi får valide tal ikke blot for benyttelsen af Deff-ressourcer, men også for benyttelsen af bibliotekernes egne web-ressourcer. BS forhandler p.t. om en aftale om et værktøj til opgørelse af benyttelsen af folkebibliotekernes web-ressourcer, måske var det en idé at forskningsbibliotekerne kom med i aftalen (KPI).

Men det er også væsentligt for forskningsbibliotekernes renommé og bevillinger at tænke i succes i forhold til at understøtte de udviklings tiltag som moderinstitutionerne er kastet ud i. Jeg tænker her især på fusionsbølgen, hvor der er en betydelig opgave i samkøring af forskellige bibliotekssystemer. Men den egentlige udfordring ligger jo i at understøtte formålet med fusionerne, nemlig at skabe nye kompetencer, nye uddannelser og nye forskningsområder. Der ligger også en stor kommende udfordring i at etablere et nyt samarbejde mellem universiteterne og

professionshøjskolerne. For eksempel er der med introduktionen af idéen om en professionsmasteruddannelse lagt op til et formaliseret uddannelsessamarbejde mellem universiteter og professionshøjskoler, der også stiller krav til bibliotekernes evne til at formidle forskningsresultater. Vi må i det hele taget forvente et stigende krav fra professionshøjskolerne om adgang til og mulighed for at udnytte ny forskning på alle uddannelsesniveauer. I det lys kan vi være glade for, at det er lykkedes at fastholde og udvikle Den Danske Forskningsdatabase og den nye Forskningsportal, som begge er kommet under vingerne af Forsknings- og Innovationsstyrelsen efter at være startet op som Deff-projekter. Det er en meget gunstig udvikling, som bl.a. medfører, at Forskningsportalen nu kommer på Finansloven. Bibliotekerne må fortsat se sig som væsentlige spillere i denne formidlingsopgave.

Ser vi helt overordnet på forskningsbibliotekernes opgaver er der tre opgaveområder: informationsforsyning, fysisk og digitalt, forskning, bl.a. forskningsregistrering, formidling, repositories og open access. Og endelig læring, bl.a. de mange tiltag vedr. udvikling af brugernes informationskompetence.

Biblioteksstyrelsen er involveret i aktiviteter på alle områderne – og jeg skal i det følgende berøre nogle af de væsentligste.

Informationsforsyning – trykte materialer

Biblioteksstyrelsens rolle i samarbejdet om de trykte materialer består hovedsageligt i at udvikle lånesamarbejdet med bibliotek.dk, centralbibliotekerne og kørselsordningen som centrale elementer.

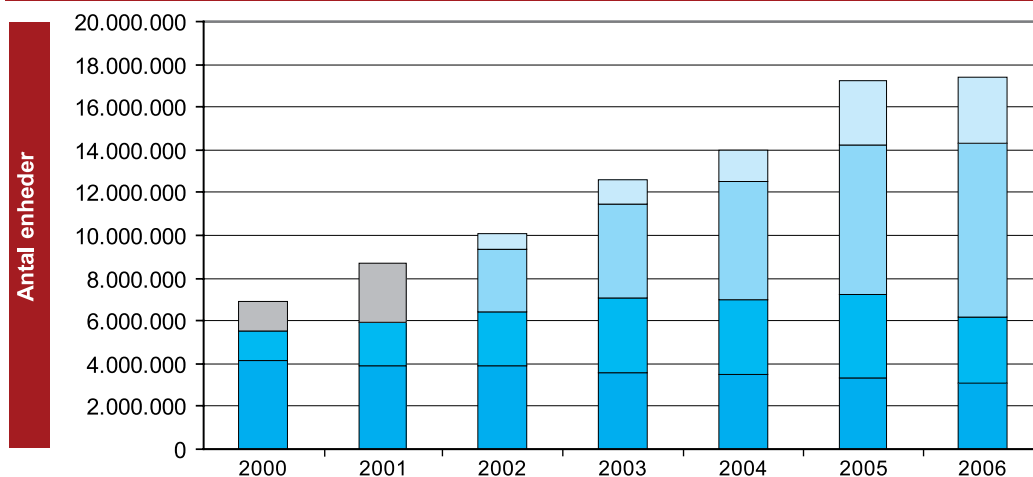
Vi har i de senere år oplevet en stigning i antallet af de interurbanlån, der formidles fra forskningsbibliotekerne og i folkebibliotekers andel af disse. Det ser imidlertid ud til, at stigningen flader ud, idet der fra 2005 til 2006 blot var en stigning på under 1 % i forskningsbibliotekernes samlede interurbanlån. Samtidig er bogindkøbet hos folkebibliotekerne steget med ca. 20 % fra 2005 til 2006.

Det er Biblioteksstyrelsens opfattelse, at informationsforsyningen med fordel kan ses som en fælles opgave, der løses med udgangspunkt i brugeren. Det indebærer naturligvis, at man kan prioritere lokale brugere, men samtidig også, at man bidrager til at understøtte det samlede bibliotekstilbud, som brugere i stigende grad benytter på kryds og tværs af deres institutionelle og geografiske tilknytning.

Som en del af opfølgningen på undersøgelsen 'Studerende, Google og biblioteker' (Niels Ole Pors, Biblioteksstyrelsen 2005) er der i de sidste to år arbejdet på at sikre en eksponering af data fra bibliotek.dk hos Google. Det er indtil videre

BS forhandler p.t. om en aftale om et værktøj til opgørelse af benyttelsen af folkebibliotekernes web-ressourcer, måske var det en idé at forskningsbibliotekerne kom med i aftalen (KPI).

16 forskningsbibliotekers samlede udlån, fornyelser og download 2000-2006

Egne servere			726.008	1.175.483	1.504.217	3.032.581	3.080.092
Eksterne servere			2.918.305	4.335.893	5.547.017	7.014.143	8.112.332
Download	1.396.216	2.807.145					
Fornyelser	1.413.766	2.009.434	2.507.335	3.531.267	3.464.244	3.853.763	3.123.900
Udlån	4.116.560	3.899.213	3.893.704	3.580.118	3.499.410	3.349.798	3.072.798

primært Google Scholar og Google Book Search, men der kan formentlig opnås en endnu bedre eksponering f.eks. gennem øget samarbejde med Worldcat. En arbejdsgruppe med deltagelse af DBC, Statsbiblioteket og Biblioteksstyrelsen skal undersøge mulighederne.

Samarbejdet om bibliotek.dk fungerer meget fint og afspejles også i et stadig bedre samspil mellem bibliotek.dk og de lokale systemer. Effektiviseringen af dette samspil er et af de centrale emner på udviklingsplanen for bibliotek.dk og samtidig et af de emner, som jeg anser for at have nogle rigtig spændende perspektiver.

Statistikken fra bibliotek.dk viser en vækst i viderestilling til lokale systemer. Det er således hele 50 % af bestillingerne gennem bibliotek.dk som giver udlån ved brugerens eget bibliotek. Det tyder med andre ord på, at brugerne i stigende grad benytter eget bibliotek gennem bibliotek.dk.

Dette kan give grund til at overveje, om ikke de lokale tilbud/hjemmesider burde præsentere brugeren for bibliotekernes samlede beholdning frem for kun at tilbyde det lokale biblioteks egen samling. Tilbuddet kan jo indrettes således, at eget materiale prioriteres i præsentationen.

Det er min opfattelse, at man med fordel i højere grad kan betragte DanBib og bibliotek.dk som en fælles infrastruktur frem for blot et omstillingsbord i lånesamarbejdet. Vi har bl.a. i DEFF-sammenhæng drøftet mulighederne for at styrke automatiseringen af lånesamarbejdet gen-

nem bedre datakvalitet, f.eks. ved at katalogisere i et fælles system og således anvende DanBib som ægte fælleskatalog frem for en fællesmængde af kataloger.

Biblioteksstyrelsen vil arrangere en workshop om dette emne for at drøfte mulighederne og lodde interessen.

På folkebiblioteksområdet har Biblioteksstyrelsen arbejdet på et oplæg til en centralbiblioteksreform, som lægger større vægt på digital information, men fastholder centralbibliotekernes rolle i lånesamarbejdet. Sideløbende har Biblioteksstyrelsen i samarbejde med folkebibliotekernes netbiblioteker arbejdet på en ny struktur for netbibliotekerne, som kan understøtte en stærkere fælles udvikling og konsolidering. Der er etableret en koordinationsgruppe for netbibliotekerne, som vil søge at koordinere udvikling og markedsføring af netbibliotekerne.

Licenser og integreret søgning

Som det fremgår af den årlige biblioteksstatistik bliver de licensbelagte digitale tidsskrifter en mere og mere vigtig del af forskningsbibliotekernes informationsforsyning. Samarbejdet om denne del af informationsforsyningen bliver stadig mere omfattende med flere deltagere og nye produkter. Licenssamarbejdet inden for DEFF omfatter således nu 250 aktive biblioteker fordelt på 175 aftaler med sammenlagt 25.000 tidsskriftstitler.

Der arbejdes løbende på at effektivisere administrationen senest med etableringen af en administrationsdatabase med webadgang for deltagende biblioteker. På licensområdet har der i det forgangne år været travlt med de mange fusioner, som jo indebærer ændringer i en lang række licensaftaler.

I betragtning af den stadig stigende benyttelse af digital information er udviklingen af en løsning til integreret søgning en naturlig prioritet. En samlet præsentation af digitale og trykte materialer med intelligent søgning og præsentation kan således give brugere det, de er blevet vant til hos Amazon og Google.

Spørgsmålet om hvilken løsning, man bør anvende til integreret søgning, har fyldt meget i nogle diskussioner. DEFF's styregruppe har frem for at fokusere på uenigheden søgt at fokusere på de aspekter af integreret søgning, som man kan blive enige om at samarbejde om.

Gartner Group har udarbejdet en rapport om to af de systemer, der udvikles med henblik på integreret søgning. Konsulentfirmaet fandt begge systemer velegnede til formålet, men slog også fast, at der formentlig vil ske en kraftig udvikling af systemer på området.

I det praktiske arbejde inden for DEFF er integreret søgning blevet set som en arkitektur, hvor DEFF bidrager til samarbejdet om centrale elementer. Integreret søgning indebærer et ønske om at præsentere brugeren for en lang række ma-

For eksempel er der med introduktionen af idéen om en professionsmasteruddannelse lagt op til et formaliseret uddannelsessamarbejde mellem universiteter og professionshøjskoler, der også stiller krav til bibliotekernes evne til at formidle forskningsresultater

Det er min opfattelse, at man med fordel i højere grad kan betragte DanBib og bibliotek.dk som en fælles infrastruktur frem for blot et omstillingsbord i lånesamarbejdet.

aterialer, som biblioteket ikke selv råder over. Det medfører, at det bliver relevant at samarbejde om at fremskaffe data, at samle og bearbejde disse data, så de kan anvendes til søgning. Når brugeren gennem søgningen finder materiale uden for bibliotekets samling, bliver velfungerende adgangsstyring en forudsætning for adgang til de digitale materialer, ligesom dokumentlevering af både digitale og fysiske materialer bliver centrale samarbejdsområder.

Derudover vil det være naturligt at samarbejde om nogle af de webservices såsom anbefalings-tjenester, som kan berige brugerens udbytte af søgningen.

Integreret søgning lægger dermed op til ikke blot en tættere integration af forskellige materialetyper, men også til en tættere integration i samarbejdet om informationsforsyningen. Det er en spændende generel udvikling, der understøttes af de mange enkeltstående initiativer, som kan bidrage til den samlede løsning.

Et naturligt udgangspunkt for samarbejdet om integreret søgning er naturligvis de data og informationsressourcer, der er hele grundlaget for løsningen. En forøgelse af mængden af digitale informationsressourcer i form af backfiles vil i den sammenhæng udgøre et væsentligt bidrag til bedre betjening af forskere og studerende. I foråret udarbejdede en række biblioteker sammen med DEFF en ansøgning til forskningsinfrastrukturpuljen om støtte til indkøb af backfiles. Desværre blev ansøgningen ikke imødekommet, men der bliver mulighed for at forsøge igen.

Begrundelsen i afslaget tyder på, at bibliotekerne fortsat har en vigtig formidlingsopgave i at forklare, hvilken værdi de bidrager med til forskningen. Biblioteksstyrelsen vil forsøge at igangsætte den rapport om biblioteksbetjening af forskere, som Forsknings- og innovationsstyrelsen anbefalede i Styrelsens analyse af forskningsinfrastruktur i 2006. En sådan rapport kan blive et nyttigt redskab til at synliggøre bibliotekernes værdi i de kommende års udvikling af forskningsinfrastrukturen.

Digitalisering og adgangsstyring

En anden mulig kilde til digital information er det arbejde med digitalisering, som Kulturministeriet har koordineret i årets løb. Det var oprindeligt planen at udarbejde en egentlig

national strategi for digitalisering i form af en rapport i maj måned. Arbejdet er p.t. stillet i bero, mens Kulturministeriet overvejer de økonomiske aspekter af digitaliseringsplanerne herunder muligheden for nye forretningsmodeller. Et af de konkrete resultater af arbejdet er dog bidraget til den revision af Ophavsretsloven, som står for døren. Der er tegn på, at den kommende revision vil indeholde bestemmelser, der gør det lettere af indgå aftaler med rettighedshaverne om digitalisering.

Et af de væsentlige resultater af DEFF-samarbejdet er adgangsstyring i DK-AAI. I løbet af året lykkedes det at finde finansieringen fra de tre "DEFF-ministerier" til de næste tre års arbejde i DK-AAI. Arbejdet i DK-AAI følger tre spor. Man undersøger forskellige softwareløsninger, og kigger bl.a. på det hollandske system, A-select, som mulig softwareløsning i Danmark. Derudover kigger man på applikationer, der her behov for mere detaljeret brugerstyring end de nuværende proxy-løsninger. Det har i den forbindelse været overvejet at koble DK-AAI forsøg med Edumedia. Som et tredje spor har parterne i DK-AAI et tæt samarbejde med IT- og Telestyrelsen og Borgerportalen for at sikre sammenhængende løsninger.

Forskningsdatabase og portal

DEFF spiller også en vigtig rolle i et andet tværgående samarbejde med universiteter og Videnskabsministeriet. Bestræbelsen på at etablere en teknisk infrastruktur, der kan danne grundlag for fordelingen af "kvalitetsfordelte basismidler", tager således udgangspunkt i det eksisterende samarbejde om forskningsregistrering inden for DEFF. Det er således glædeligt at konstatere at de seneste års indsats for fælles dataformater, standardiserede softwareløsninger og tæt organisatorisk samarbejde kan danne grundlag for Videnskabsministeriets nye initiativ. Den seneste udgave af Forskningsdatabasen, som blev lanceret i januar nyder også godt af de forbedrede lokale systemer, idet indholdet udelukkende består af høstede lokale data. Den videre eksport af disse data til Google Scholar er en væsentligt mulighed for at formidle forskningsresultaterne.

Et andet spændende perspektiv i formidlingen af dansk forskning er, som nævnt, arbejdet med at etablere en national forskningsportal. Det er

glædeligt, at finansiering for etableringsfasen er ved at være på plads, og at det endnu engang er lykkedes at skabe et tværgående samarbejde mellem de tre "DEFF-ministerier".

Open access og publiceringspolitikker

Er påtrængende for mange forskningsbiblioteker – ikke bare i Danmark. Derfor arbejder vi også med disse spørgsmål. Der blev således fra Knowledge Exchange i februar taget initiativ til at sende en petition om open access til EU-kommissionen. Der bliver især arbejdet med problemstillingen i 'Nordbib' på tværs af de nordiske lande og jeg skal her blot henvise til den gode rapport, der blev publiceret af Nordbib, Open Access in the Nordic Countries med en opfølgende konference i april. Der er et tydeligt behov for afklaring af publiceringspolitik, herunder betingelser for adgang til institutionelle repositories. Det er Nordbib programmets mål at komme med forslag til en nordisk politik både for open access og publicering, et led i arbejdet er fortsat afholdelse af workshops og udgivelse af rapporter.

Reorganisering af DEFF

Endelig vil jeg gerne beklage, at reorganiseringen af Deff tog lang tid, men vi er nu i god gænge med en ny styregruppe og 4 programgrupper, der arbejder med projektforslag og handlingsplaner. Der er stort engagement og mange idéer, som lover godt.

Der har været rejst en diskussion af styregruppens sammensætning. Jeg skal blot fastslå, at det er de tre involverede ministerier, der udpeger styregruppen og at medlemmerne ikke repræsenterer institutioner eller særinteresser.

I det kommende år

Vil udvikling af en Deff-service overfor gymnasierne have høj prioritet. Der vil også fortsat være fokus på samarbejdet om informationsforsyning og den fortsatte udvikling af fælles tjenester. Forhåbentlig lykkes det at få udarbejdet en rapport om biblioteksbetjening af forskere, ligesom vi vil arbejde på at styrke grundlaget for integrated search.

Endelig forventer vi spændende udspil fra Deff's programgrupper til aktiviteter der vil have betydning og interesse for en bred kreds af forskningsbiblioteker.

Integreret søgning lægger dermed op til ikke blot en tættere integration af forskellige materialetyper, men også til en tættere integration i samarbejdet om informationsforsyningen.